

СКЛАДАННЕ СЛОЎНІКАЎ-МІНІМУМАЎ ПРАФЕСІЙНА АРЫЕНТАВАНАЙ ЛЕКСІКІ ДЛЯ ЎСТАНОЎ ВЫШЭЙШАЙ АДУКАЦЫІ

Л.В.Вікторка

выкладчык кафедры замежных моў

установы адукацыі

«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»

У наш час у сістэме адукацыі і грамадстве адчуваецца дэфіцыт у спецыялістах, здольных праводзіць прафесійна арыентаваную моўнаразумовую дзейнасць на замежнай мове, асвойваць найноўшыя дасягненні замежнай навукі, браць удзел у супольных навуковых і практычных даследаваннях з замежнымі партнёрамі.

Гэта выклікае неабходнасць прафесіяналізацыі зместу навучання і стварэння прафесійна-творчага адукацыйнага асяроддзя іншамоўнай падрыхтоўкі студэнтаў, што ўключае ў сябе фармаванне ў студэнтаў матывацыі да прафесійна арыентаванага навучання замежнай мове праз устаноўку на выкарыстанне замежнай мовы як сродка падрыхтоўкі да прафесійнай дзейнасці.

На нашу думку, стварэнне прафесійна-творчага адукацыйнага асяроддзя прадугледжвае змяненне канцэпцыі падрыхтоўкі да прафесійнай камунікацыі ад вузкай перспектывы выкарыстання лексікі, звязанай з працай, да задавальнення патрэб навучэнцаў у больш шырокім прафесійным і адукацыйным кантэктах. Навучанне ў ВНУ павінна забяспечыць не толькі валоданне замежнай мовай, але і сродкамі для бесперапыннай адукацыі.

На ўсіх этапах іншамоўнага ўдасканалення прафесійна арыентаваны падыход прадугледжвае выкарыстанне спецыяльных тэкстаў, арыентаваных на падрыхтоўку да рашэння рэальных прафесійных задач. Такі від працы не можа абысціся без выкарыстання перакладных слоўнікаў, у першую чаргу слоўнікаў спецыяльнай лексікі.

Важнасць выкарыстання слоўнікаў у працэсе навучання вызначаецца ўжо самімі функцыямі слоўніка. Асноўнай функцыяй слоўніка з'яўляецца інфармацыйная. Да слоўніка звяртаюцца за дапамогай у выпадку цяжкасцей, звязаных з выкарыстаннем мовы. Слоўнікі выконваюць таксама камунікатыўную функцыю, г. зн. дапамагаюць людзям у працэсе зносін. Розныя тыпы слоўнікаў абслугоўваюць розныя віды зносін – пісьмовыя і вусныя, аднамоўныя і міжмоўныя, бытавыя і прафесійныя. Яшчэ адной вельмі важнай функцыяй слоўнікаў з даўніх часоў з'яўляецца вучэбная функцыя. Існуе нават меркаванне, што слоўнік ствараецца для таго, каб вучыць і вучыцца. Аднак, слоўнік – гэта, ў першую чаргу, даведнік і выконвае пры навучанні толькі дапаможную функцыю [2, с. 43].

Пытанне складання слоўнікаў-мінімумаў прафесійна арыентаванай лексікі для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі не з'яўляецца абсалютна новым. Неабходнасць іх стварэння абумоўлена патрэбамі працэсу навучання. Здавалася б, у наш час даступнасці інфармацыі ў студэнтаў не павінна ўзнікаць праблем з яе пошукам. Часта можна пачуць: «Новыя слоўнікі непатрэбныя! Зараз усё ёсць анлайн!» Хацелася б запярэчыць, што далёка не ўсё, што знаходзіцца ў свабодным доступе анлайн ці ў электроннай версіі, можа быць якаснай крыніцай інфармацыі, і маладым людзям, якія толькі вучацца, вельмі цяжка самім распазнаць такога кшталту «падробку». Якасныя слоўнікі і даведнікі, як у папярэвым, так і ў электронным варыянце, як правіла, дастаткова дарагія і недаступныя для студэнтаў.

Выкладчык, які кіруецца ў сваёй працы прынцыпам фасілітацыі навучання, імкнецца стварыць умовы для актыўнага ўключэння навучэнцаў у дзейнасць, падтрымліваючы атмасферу лёгкасці ў адносінах да працэсу навучання і ўспрыняцця вучэбных задач як пасільных. На нашу думку, адным з важных сродкаў для стварэння такіх умоваў у працэсе падрыхтоўкі да прафесійнай камунікацыі на замежнай мове з'яўляецца забеспячэнне даступнасці перакладных слоўнікаў спецыяльнай лексікі.

Пры ўкладанні слоўнікаў-мінімумаў прафесійна арыентаванай лексікі для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі ўкладальнікі, як і ўкладальнікі любога слоўніка, сутыкаюцца з цэлым шэрагам лексікаграфічных праблем, якія патрабуюць вырашэння. У першую чаргу

патрабуецца вырашыць, якія лексічныя адзінкі павінны быць уключаны ў дадзены канкрэтны слоўнік, якая інфармацыя пра іх павінна прыводзіцца ў слоўніку, як прадставіць лексічныя адзінкі і інфармацыю пра іх найбольш эфектыўным спосабам, зыходзячы з канкрэтных магчымасцяў праекта. Пры ўкладанні перакладных слоўнікаў узнікае таксама пытанне выбару колькасці моваў, прадстаўленых у слоўніку.

Бурнае развіццё практычнай лексікаграфіі ў другой палове XX стагоддзя прывяло да таго, што ў прызначэнні, змесце, структуры і нават спосабе існавання слоўнікаў адбыліся істотныя змены. Сярод найбольш значных пераменаў варта адзначыць з'яўленне ў XX стагоддзі машыначытаемых носьбітаў інфармацыі. Таму ў наш час узнікае яшчэ і праблема выбару носьбіта для праектуемага слоўніка.

Фактары, якія ўплываюць на параметры слоўніка і працэс яго стварэння, можна падзяліць на ўласна лексікаграфічныя і знешнія. Да ўласна лексікаграфічных фактараў адносяцца карыстальнікі, матэрыял, з якім карыстальнікі працуюць, характар гэтай працы, а таксама вытворныя ад сумы гэтых фактараў інфармацыйныя патрэбы карыстальнікаў і патрэбы, звязаныя з асаблівасцямі пошуку і ўспрымання інфармацыі. Да знешніх фактараў адносяцца рэсурсы, патрабаванні бакоў, якія прадстаўляюць гэтыя рэсурсы, абмежаванні, звязаныя з носьбітам інфармацыі. Каб слоўнік найлепшым чынам адпавядаў інтарэсам карыстальнікаў, пры яго праектаванні варта зыходзіць з уласна лексікаграфічных фактараў і шукаць кампраміс паміж супрацьлеглымі знешнімі фактарамі [2, с. 71-72].

Пры адборы матэрыялу для слоўніка-мінімума прафесійна арыентаванай лексікі, як і для любога іншага слоўніка спецыяльнай лексікі трэба ў першую чаргу зыходзіць з таго, што ў складзе нацыянальных моў традыцыйным стала вылучэнне моў для спецыяльных мэтаў (англ. *languages for special purposes, LSP*). Мова для спецыяльных мэтаў – гэта «сукупнасць натуральных або натуральна-штучных моўных сродкаў, якая выкарыстоўваецца ў якой-небудзь галіне ведаў і / або дзейнасці галоўным чынам для перадачы прадметнай інфармацыі і якая адлюстроўвае паняццыйны апарат, які не з'яўляецца здабыткам большасці носьбітаў дадзенай нацыянальнай мовы» [2, с. 74].

Развіццё сучаснай мовы для спецыяльных мэтаў характарызуецца працэсамі ўзаемаўплыву, ўзаемадзеяння і ўзаемапраціўлення рознамоўных лексікі, не ўлічваючы якія ў цяперашні час нельга. Лексічная сістэма мовы для спецыяльных мэтаў і яе кампаненты – лексічныя сродкі – маюць асаблівыя спецыфічныя адметныя рысы [3, с. 30]. Таму на практыцы часта аказваецца няпроста правесці выразную мяжу паміж спецыяльнымі і неспецыяльнымі сферамі.

Адзінкі спецыяльнай лексікі звычайна падзяляюцца на агульнанавуковыя, міжгаліновыя і галіновыя. Пад міжгаліновай лексікай разумеюць лексіку, якая фармуецца ў рамках комплексаў навук (агульнатэхнічную і да т. п.), і асобныя тэрміны, якія адначасова выкарыстоўваюцца ў розных навуковых дысцыплінах. Ядро спецыяльнай лексікі ў любой галіне ведаў складаюць ўласныя спецыяльныя адзінкі – назвы аб'ектаў і прадметаў дадзенай галіны ведаў, а таксама адносіны паміж імі. Акрамя ўласных адмысловых адзінак, любая галіна ведаў аперуе таксама прыцягнутымі адзінкамі, якія не ўваходзяць у яе ўласную сістэму, але неабходныя для яе пабудовы і разумення [2, с. 97-99].

Пры праектаванні слоўніка неабходна ўсталяваць межы мовы для спецыяльных мэтаў, якая апісваецца, і ацаніць уплыў яе асаблівасцяў на параметры слоўніка. Традыцыйным крытэрам ўключэння спецыяльных адзінак у слоўнік з'яўляецца іх важнасць для спецыяльнай камунікацыі. Адным з паказчыкаў важнасці можна лічыць частотнасць ужывання спецыяльнай адзінкі, аднак многія даследчыкі адзначаюць, што важныя ў сэнсавым дачыненні словы нярэдка адрозніваюцца нізкай ужывальнасцю. У сувязі з гэтым прапануецца выкарыстоўваць крытэр ужывальнасці як дапаможны, а ў асноўным абапірацца на паняццыйны аналіз і іншыя, больш дакладныя метады [2, с. 171].

Такім чынам, фармаванне корпуса слоўніка спецыяльнай лексікі, збор інфармацыі пра адзінкі слоўніка і выбар крыніц немагчымы без глыбокага разумення таго, што ўяўляюць з сябе адмысловыя тэксты і якія тыпы спецыяльных адзінак у іх выкарыстоўваюцца. У гэтым

рэчышчы падаецца слухным прывесці думку, выказаную А. С. Кубраковай і Т. В. Драздовой: «менавіта выкладанне мовы для спецыяльных мэтаў (LSP) патрабуе ад лінгвіста вялікага прафесіяналізму: мяркуецца, што ён павінен валодаць на належным узроўні не толькі адпаведнай (замежнай) мовай, але і пэўнай сукупнасцю ведаў аб неабходнай яму прадметнай вобласці... па меншай меры, у тым аб'ёме, які звязаны з агульнымі ўяўленнямі пра часткі адпаведнай навукі, пра іх асноўны змест, іх іерархію і да т.п. Гэта прадугледжвае, што выкладчык мовы для спецыяльных мэтаў павінен быць знаёмы з навучальнымі дапаможнікамі, слоўнікамі, даведнікамі і да т.п., якія выкарыстоўваюцца ў навучанні адпаведнай спецыяльнасці, і што ў яго самога ў распараджэнні існуе пэўны аб'ём інфармацыі пра яе. Часткай такой інфармацыі і становіцца веданне ключавых паняццяў канкрэтнай дысцыпліны як структур ведаў, якія арганізуюць усю сістэму звестак, рэпрэзентуюць дадзеную навуку / дысцыпліну і звычайна ўключаюць не толькі звесткі аб пра яе прадмет і асноўныя аб'екты аналізу, але і пра яе задачы, мэты, прынцыпы арганізацыі сістэмы і агульныя кірункі ў даследаванні ўсіх гэтых дадзеных» [1, с. 9]. Так, выкладчык, які працуе са спецыяльнай лексікай, мае дастатковы досвед для адбору адзінак для ўключэння ў слоўнік прафесійна арыентаванай лексікі, прызначаны для ўжывання студэнтамі ў працэсе іх падрыхтоўкі да прафесійнай камунікацыі на замежнай мове.

Пасля вырашэння пытання адбору адзінак для ўключэння ў корпус слоўніка, пры складанні перакладнога слоўніка абавязкова паўстае пытанне выбару колькасці моваў. Складанне шматмоўных слоўнікаў непазбежнае ў краінах і супольнасцях з некалькімі афіцыйнымі мовамі. Павелічэнне колькасці моваў можа быць мэтазгодным і для пашырэння чытацкай аўдыторыі.

Пры праектаванні слоўніка пажадана як мага раней вызначыцца з тыпам носьбіта, паколькі ён можа аказаць істотны ўплыў на іншыя характарыстыкі слоўніка.

Сёння мала хто сумняваецца, што будучыня – за электроннымі слоўнікамі. Электронныя слоўнікі маюць значна больш шырокія магчымасці ў дачыненні да пошуку інфармацыі. Значная ўмяшчальнасць электронных носьбітаў дазваляе адмовіцца ад жорсткай эканоміі слоўнікавай прасторы. Істотным адрозненнем электронных носьбітаў ад папярowych з'яўляецца магчымасць размяшчаць на іх не толькі тэкст і графіку, але і трохмерныя малюнкi, анімацыю, аўдыё, відэа і іншыя віды мультымедыя. Дзякуючы наяўнасці «усплываючых падказак» і іншых дапаможных сродкаў інтэрфейс электроннага слоўніка можа быць інтэрактыўным. Дзякуючы інтэрактыўнасці, электронныя выданні ў большай ступені арыентаваныя на выкананне навучальных функцый. Напрыклад, у электронным слоўніку могуць быць прадугледжаны практыкаванні і тэсты.

Такім чынам, пры складанні слоўнікаў прафесійнай лексікі для ўстаноў вышэйшай адукацыі важна ўлічваць ўзровень ведаў карыстальнікаў у абранай прадметнай вобласці, іх агульную моўную падрыхтоўку, валоданне мовай для спецыяльных мэтаў і лексікаграфічную кампетэнцыю.

Бібліяграфічны спіс:

1. Кубрякова, Е. С. Ключевые понятия науки с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова, Т.В. Дроздова // Когнитивная лингвистика: новые проблемы познания. Сб. науч. трудов / под ред. Л.А. Манерко – М., – Рязань: Институт языкознания РАН; Рязанский. гос. ун-т, 2007. – Вып. 5. – С. 8–13.
2. Кудашев, И.С. Проектирование переводческих словарей специальной лексики / И. С. Кудашев. – Helsinki: Helsinki University Translation Studies, Monographs 3, 2007. – 443 с.
3. Чернышова, Л.А. Отраслевая терминология в свете антропоцентрической парадигмы / Л. А. Чернышова. – М.: Изд-во МГОУ, 2010. – 206 с.